

Оригиналан научни рад

УДК 314.116/.117 (497.11)
Original scientific work

Снежана Вујадиновић

**ОСНОВНЕ ТЕНДЕНЦИЈЕ У ДЕМОГРАФСКОМ РАЗВОЈУ
ВИТАНОВЦА И ОКОЛИНЕ**

Извод: У раду су анализирани промене демографског развоја Витановца и насеља у његовом непосредном и ширем окружењу. Поред кратког осврта на историјски развој насеља, тежиште рада било је да укаже на разлоге и евентуалне последице присутних депопулационих процеса. Услед стагнације у економском развоју, губитка појединих функција, са проблемом депопулације и старења становништва срећу се и популационо највећа насеља са најповољнијим развојним потенцијалима (Витановац, Чукојевац, Стубал). На примеру ових насеља показало се да је демографски капацитет један од значајних индикатора степена развијености насеља.

Кључне речи: насеља, развој, демографско старење, природно кретање, миграције

Abstract: Changes of demographic development of Vitanovac and settlements in its direct and wider encirclement were analyzed in the paper. Above the short review on the historical development of the settlements, the essence of the paper was to point out the reasons and eventual consequences of present depopulation processes. Due to stagnation in the economic development, loss of some functions, even by population the largest settlements with the most suitable developmental potentials (Vitanovac, Cukojevac, Stubal) are meeting the problem of depopulation and population ageing. The example of these settlements showed the demographic capacity is one of the significant indicators of the degree of settlement development.

Key words: settlements, development, demographic aging, natural movements, migrations

Географски положај насеља

У североисточном делу територије општине Краљево, у јужном делу Гружанске котлине, смештено је 16 сеоских насеља. Села припадају доњем делу слива Груже и сливовима Чукојевачке и Стубалске реке. Издвојена просторна целина захвата површину од 250,3 km² и представља морфолошки прелаз из Високе Шумадије у Западно Поморавље. Морфолошку границу територије чини Котленик на западу, Гледићке планине на истоку, док је јужна, хидролошка граница представљена током Западне Мораве.

На положај Витановца и околних села утицали су многобројни физичкогеографски и антропогеографски фактори. Морфолошка хетерогеност терена огледа се у постојању котлинско-долинског дела, побрђа и планин-

ског обода. У јужном делу Гружанске котлине, насеља на котлинској равни, услед сужења котлине, заузимају истовремено делове котлинске равни и побрђа. Најнижој висинској зони, од 180 до 300 m надморске висине, припадају насеља лоцирана у средишњем делу Доњогружанске котлине (Витковац, Милавчићи, Милаковац и Печеног), као и насеља у долини Западне Мораве, у доњим деловима долина њених притока (Витановац, Шумарице, Стубал и Чукојевац). Села су лоцирана на благим долинским странама река, при чему се виши делови насеља везују за побрђе.

У другој половини XX века, долази до топографског ширења и премештања појединих виших делова Витановца, Витковца, Милавчића и Милаковца у правцу котлинске равни и саобраћајница. Процес постепеног измештања села ка магистралном путу Крагујевац–Краљево и долини реке Груже условљен је тежњом становника за бољом саобраћајном повезаношћу са градовима.

Висински појас од 300 до 400 m н.в. обухвата насеља на побрђу (морфолошкој граници котлине и околних планина). У југозападној подгорини Гледићких планина смештена су насеља Сибница, Закута, Петропоље, Дрлупа, Годачица, Раваница и Лешево. Зону насеља на побрђу одликује јача дисекција рељефа у односу на насеља котлинске равни. Насеља заузимају различите положаје, при чему су најбројнија насеља на долинским странама и теменима коса.

У XX веку локација извесног броја насеља на побрђу је промењена. Поједини делови засеока Годачице, Сибнице и Раванице измештани су са планинских страна у речне долине. У пределу Гледићких планина, у висинском појасу од 400 до 600 m н.в., смештено је планинско село Гледић.

Саобраћајно-географски положај Витановца и већине околних насеља је повољан. Окосницу саобраћајне мреже чини магистрални пут М 23-1 (Крагујевац–Гружа–Краљево). Поменута саобраћајница трасирана је десном долинском страном Груже и представља саобраћајну везу насеља са аутопутем и западноморавском магистралом М-5. Транзитност овог дела краљевачке општине повећава регионални пут Витановац–Чукојевац–Стубал–Крушевац. У Витановцу се укрштају магистрални пут Крагујевац–Краљево и регионални правац Краљево–Витановац–Стубал. Саобраћајни положај Витановца и оближњих села побољшан је 1996. изградњом моста на Западној Морави, чиме су ојачале саобраћајне везе између насеља с леве и десне стране реке.

Захваљујући свом саобраћајно-географском положају, природним потенцијалима и развијеним функцијама, поједина насеља котлинско-долинског дела представљају простор интензивније социоекономске и функционалне трансформације. Најзначајније насеље је Витановац. Удаљено 11 km од Краљева, насеље има повољан саобраћајно-географски положај, јер лежи с обе стране магистралног пута и пруге Крагујевац–Краљево.

До 1967. године Витановац је био центар истоимене општине која је обухватала 16 насеља Доње Груже. После 1967. године насеље Витановац и околна села улазе у састав општине Краљево. Као резултат функционалних промена и развоја, Витановац је током друге половине XX задржао атрибуте средишта Доње Груже. Интензивне просторно-функционалне везе и односи између Витановца и Краљева одразили су се двојако на демографски и привредни развој Витановца. Насеље је успело да одржи већину свог становништва али не и да се значајније развије. Витановац у хијерархији насеобинске мреже овог дела општине Краљево представља централно насеље коме гравитирају сеоски центри Витковац, Годачица, Стубал и Чукојевац. Насељу Витковцу гравитирају суседна села Закута, Петропоље, Милаковац и Печеног, док Годачица представља сеоски центар за околна примарна села: Гледић, Лешево, Раваницу и Дрлупу. Насеља функционално гравитирају Краљево, који је најважнији иницијатор њиховог развоја и центар рада за бројне мигранте. Значајни центри рада за села у југозападној подгорини Гледићких планина (Чукојевац и Стубал) су Трстеник и Врњачка Бања.

Историјско-географски развој

Насељеност овог дела Западног Поморавља и Шумадије има дуг временски континуитет. У близини насеља Витановац, на левој обали Западне Мораве, налази се локалитет Округлица. Сондажним истраживањем вишеслојног локалитета старчевачке и винчанске културе 1973. године откривени су фрагменти керамике и камене алатке (Валовић С., 1987).

Из периода српске средњовековне државе, као једно од најстаријих насеља, помиње се село Сибница. У XIII веку Сибница је представљала једно од 32 села и засеока Жичког епархијског властелинства (Шкриванић Г., 1954). Насеље се помиње под именом Свибница у тадашњој жупи Борач. Крајем XV века Власи масовно насељавају Србију а посебно њен југозападни део. Рудо Поље (данашње Краљево) било је у то време седиште кнежине насељене Власима. У турском катастарском попису из 1476. године помиње се Закута, село Островичког кадилука и Рудничке нахије (Аличић А., 1984). Закута је било насељена Власима и припадала кнежини кнеза Радосава Панића. У селу је било шест влашких кућа са 10 одраслих мушких глава (Шабановић Х., 1966). Поред Закуте, 1476. године пописано је Петропоље (Петрова Поља) са шест домаћинстава и Милаковац, као село Островичког кадилука (нахија Рудник), са пет домаћинстава (Аличић А., 1984). Витановац се помиње у турском попису из 1523. године као село нахије Островица (Аличић А., 1985).

За време аустријске окупације Србије (1718–1739) Витановац и околна села налазили су се у пограничној зони, с обзиром да је Западна

Морава била граница која је делила Србију под Аустријом на северу од Србије под турском влашћу на југу. Године 1718, у извештају грофа Најперга, од малобројних насељених грузанских села Крагујевачке нахије помињу су Бокчиновићи – Петропоље (3 дома), Раваница (2), Сибница (1) и Стубал (6). Витановац, Милавчићи, Печеног, Дрлупа и Гледић пописани су као ненасељена места (Поповић Д., 1950). Села су пустошена услед упада турске војске, па су у том периоду била честа напуштања села и прелазак становништва јужно од Западне Мораве. Тако је двадесетих година XVIII века село Стубал остало без становника (Поповић М., 1956).

У периоду од 1733. до 1735. године Витановац (24 дома) и Стубал (24) су по броју домова били међу највећим селима у Грузи, док су Бокчиновићи (Петропоље) бројали 10 домова (Драгић М., 1921).

Најмасовније насељавање насеља сјеничком миграционом струјом је после Кочине крајине (1788) и уочи Првог српског устанка. Ово становништво, које је обухватало и досељенике са Црногорских Брда, кретало се од Пештера преко Јавора, Драгачева до Грузе и Шумадије. Поједина села (Милаковац, Гледић) насељена су пре Кочине крајине (Драгић М., 1921). Многе фамилије досељене у Гледић пре Кочине крајине, после пребега у Срем, поново су населиле место. Крајем XVIII и почетком XIX века, српско становништво све је више насељавало део Грузе уз Западну Мораву. Тада су многе мочваре исушене ради проширења обрадивих површина.

Поред досељеника са Пештера, села су насељавана становништвом Старог Колашина, околине Новог Пазара и Пећи, које се кретало долином Ибра и Рашке (Драгић М., 1921). После Другог српског устанка интензивније се досељавало становништво из Драгачева, моравичког Старог Влаха и Студенице. Досељавање из Сјенице и околине било је појачано за време српско-турских ратова (1876–1878).

Табела 1. – Број становника по општинама 1921. и 1931. године

Општина	1921.	Општина	1931.
Витановац	1 683	Витановац	2 124
Витковац	1 844	Витковац	2 469
Гледић	1 243	Гледић	1 154
Годачица	1 903	Годачица	2 475
Закута	1 191	Закута	1 435
Стубал	894	Стубал	1 206
Чукојевац	1 099	Чукојевац	1 451
Укупно	9 857	Укупно	12 314

Извор: Дефинитивни резултати пописа становништва од 31. 01. 1921. Сарајево, 1932; Присутно становништво, број кућа и домаћинства. Дефинитивни резултати пописа становништва од 31. 03. 1931, књига I, Београд, 1937.

За време и после ослобођења од Турака, Витановац и околна села развијала су се у оквиру Грузанске кнежине, касније Грузанског среза. У

1822. години највећа грузанска села била су Витановац (121 пореска глава), Кнић (117) и Стубал – 97 пореских глава (Марковић Р., 1954). Досељавањем и природним прираштајем позитиван демографски развој села наставио се током 19 века, да би 1895. године међу популационо највећим насељима Грузе били Витановац (1 396 житеља), Годачица (954 становника) и Стубал (868 житеља)¹. Између два светска рата, у периоду 1921–1931. укупан број становника Витановца и околине повећан је за 24,9%. Године 1931. општине Чукојевац, Гледић, Годачица, Стубал, Витановац и Витковац издвајају се из Грузанског среза и улазе у састав Жичког среза са седиштем у Краљеву. У пописима из 1948. и 1953. године насеља су припадала Грузанском срезу, да би 1961. године чинила самосталну општину Витановац са 16 насеља и 14 922 становника. Територија општине Витановац је 1967. године припојена општини Краљево.

Савремена демографска обележја

Као резултат константног смањивања природног прираштаја и исељавања, Витановац и околину одликује депопулација и у вези с тим бројни социо-економски проблеми. Половином XX века овај простор одликује аграрна пренасељеност, екстензивна пољопривреда и слабо развијена саобраћајна инфраструктура. Такво стање и могућност запослења у Краљеву и другим градским центрима подстакли су снажне миграције. Као резултат депопулације, укупан број становника, од 1948. до 2002. године, смањен је за 4 522 становника или 30,3%, а 1961. до 2002. за 4 501, односно 30,2%. Повећање броја становника карактеристично је само за први послератни пописни период (1948–1953) и износило је 434 становника односно 86,8 становника годишње. У том периоду миграције из села нису биле интензивне услед скромног привредног развоја и мале могућности запослења у градским центрима. Традиција, везаност за пољопривредно газдинство и неповољна образовна структура успоравали су тих година напуштање села а позитиван природни прираштај одржавао је број становника.

У популацији општине Краљево, учешће становништва Витановца и околине опало је са 16,3% (1961) на 9,5% (1991), односно 8,2% (2002). Негативна стопа раста, од 1961–2002. године, присутна је у 15 од укупно 16 насеља. Процесом депопулације нарочито су захваћена насеља на Гледићким планинама: Гледић (-25,6‰), Закута (-21,1‰) и Дрлупа (-18,6‰). Изразита депопулација у овим селима резултат је неповољног географског положаја и ограничених могућности привређивања услед оскудице у плодној обрадивој земљи. Најмање смањење броја становника у том периоду

¹ Попис становништва у Краљевини Србији, 31.12. 1895. (Први део, књ. 12). Београд: Министарство народне привреде, Статистичко одељење, Београд, 1898.

бележе већа насеља: Витановац (-1,6‰), Чукојевац (-3,7‰), Раваница (-4,8‰) и Стубал (-5,7‰). Пресудни фактори који су успоравали демографску стагнацију ових насеља су близина Краљева и повољни услови за интензивну пољопривредну производњу. Становништво се запошљавало у Краљеву а услед добре саобраћајне повезаности није се трајно пресељавало, па су за насеља својствене обимне дневне миграције. Присутна је тенденција код категорије дневних миграната, посебно млађег становништва, да се трајно пресели у Краљево, чиме би се у будућности погоршала старосна структура становништва и убрзала демографска стагнација. Услед економске кризе деведесетих година прошлог века (престанак рада бројних привредних организација) опадање броја становника у популационо највећим насељима најизраженије је у последњем међупописном периоду.

Табела 2. – Кретање броја становника по насељима

Насеље	1961.	1971.	1981.	1991.	2002.	2002/ 1961	пр. стопа. 2002/61 (‰)
Витановац	1 765	1 872	1 881	1 829	1 649	93,4	-1,6
Витковац	1 201	1 165	1 132	1 008	831	69,2	-8,9
Гледић	1 131	752	619	482	352	31,1	-25,6
Годачица	1 624	1 474	1 340	1 228	1 066	65,6	-10,1
Дрлупа	319	262	200	171	143	44,8	-18,6
Закута	496	372	308	269	196	39,5	-21,1
Лешево	492	447	457	410	324	65,8	-10,0
Милавчићи	609	533	534	473	432	70,9	-8,3
Милаковац	839	760	700	680	593	70,7	-8,4
Петропоље	584	509	417	316	286	48,9	-16,7
Печеног	880	714	608	528	460	52,3	-15,2
Раваница	955	856	868	823	784	82,1	-4,8
Сибница	440	416	373	302	243	55,2	-14,0
Стубал	1 665	1 581	1 655	1 526	1 314	78,9	-5,7
Чукојевац	1 406	1 377	1 374	1 379	1 204	85,6	-3,7
Шумарице	516	596	649	573	544	105,4	1,3

Извор: Упоредни преглед броја становника, Попис становништва, домаћинстава и станова 2002. (књ. 9). Београд: Републички завод за статистику, 2004.

Само су Шумарице од 1961–2002. године забележиле позитиван демографски развој, са просечном стопом раста од 1,3‰. Положај села наомак Краљева, као центра рада и тржишта, условио су брзу социоекономску трансформацију насеља праћену демографским растом. Село је познато по обимној дневној миграцији радника запослених у Краљеву. Шумарице имају повољне предиспозиције да наставе позитиван демографски и привредни развој.

Кретање укупног броја становника у насељима условљено је општим социоекономским развојем краљевачке општине и резултат је природног кретања и миграционих процеса. Стопа наталитета у периоду

1963–2001. константно опада са 12,8‰ на 9,6‰. До драстичног пада наталитета код појединих насеља дошло је нарочито од 1991. до 2002. године.

Општа законитост је да најниже стопе наталитета имају популационо мала насеља са веома неповољном старосном структуром. Током 1991–2001. године просечна стопа наталитета нижа од 10‰ забележена је у 13 насеља или 81,3% укупног броја. Најнижу просечну стопу наталитета имала су насеља Закута 3,1‰, Гледић 4,6‰, Сибница 7,1‰ и Печеног 7,2‰. Са највишим стопама наталитета издвајају се села: Шумарице 12,4‰, Витановац 11,4‰ и Стубал 11,2‰.

Табела 3. – Природно кретање становништва

	1963–1970.		1971–1980.		1981–1990.		1991–2001.	
	Број	‰	Број	‰	Број	‰	Број	‰
Наталитет	1396	12,8	1503	11,7	1226	10,3	1008	9,6
Морталитет	924	8,5	1349	10,5	1599	13,4	1824	15,6
Природни прираштај	472	4,3	154	1,2	-373	-3,1	-816	-6,0

Извор: Витална статистика 1963–2002. Документација, Београд: Републички завод за статистику.

За разлику од наталитета, стопа морталитета је током периода 1963–2001. бележила пораст. Најниже стопе морталитета од 8,5‰ забележене су током периода (1963–1970), да би у периоду 1991–2001. достигле 15,6‰. Постепени пораст морталитета настао је као последица промене старосног састава становништва, тј. повећања учешћа старијих генерација. Најнижу стопу морталитета у раздобљу 1991–2001. забележили су Чукојевац 12,8‰, Витановац 13,0‰ и Милавчићи 13,2‰. У највећем броју насеља стопа смртности износила је од 15‰ до 25‰. Стопу морталитета већу од 25‰ имали су Гледић и Дрлупа.

Витановац и села која му гравитирају суочавају се, почев од осамдесетих година XX века, са ниским стопама природног прираштаја. Просечна годишња стопа природног прираштаја имала је до 1980. године позитивну вредност, да би са -3,1‰ (1981–1990) опала на -6,0‰ у последњем међупописном периоду. У периоду 1991–2001. година сва насеља проучаване територије одликовао је негативни природни прираштај. Просечна стопа природног прираштаја код шест насеља кретала се у распону од -5‰ до 0‰. ”Најповољније” природно обнављање забележено је код Витановца -1,6‰, Стубла -3,0‰, Шумарица -3,3‰, и Чукојевца -3,8‰. Највећи демографски проблем, када је у питању природно обнављање становништва, имају насеља са стопом природног прираштаја већом од -15‰ (Гледић, Дрлупа, Закута и Петропоље), при чему Гледић бележи највишу негативну стопу природног прираштаја од -20,7‰. Имајући у виду проблеме са којима се суочава село, реално је очекивати да се негативно природно обнављање становништва у овим насељима настави и првих деценија XXI века.

Снежана Вујадиновић

Табела 4. – Просечне годишње стопе наталитета, морталитета и природног прираштаја по насељима од 1991–2001. године

Насеље	Стопа наталитета	Стопа морталитета	Стопа природног прираштаја
Витановац	11,4	13,0	-1,6
Витковац	8,9	18,3	-9,4
Гледић	4,6	25,3	-20,7
Годачица	8,6	17,6	-9,0
Дрлупа	9,2	26,6	-17,4
Закута	3,1	23,4	-20,3
Лешево	9,6	15,3	-5,7
Милавчићи	8,2	13,2	-5,0
Милаковац	9,5	15,0	-5,5
Петропоље	6,3	20,8	-14,5
Печеног	7,2	18,6	-11,4
Раваница	9,6	14,2	-4,6
Сибница	7,1	20,6	-13,5
Стубал	11,2	14,2	-3,0
Чукојевац	9,0	12,8	-3,8
Шумарице	12,4	15,6	-3,3

Извор: Витална статистика 1963–2002. Документација, Београд: Републички завод за статистику.

Табела 5. – Однос природне и миграционе компоненте у периоду 1991–2001. година

Насеља	Пораст станов.	Прос. год. стопа пораста	Миграц. салдо	Прос. год. стопа миграц. салда	Апсолутни природни прираштај	Стопа прир. прирашт.
Витановац	-180	-9,4	-150	-7,8	-30	-1,6
Витковац	-177	-17,5	-82	-8,1	-95	-9,4
Гледић	-130	-28,3	-35	-7,6	-95	-20,7
Годачица	-162	-12,8	-48	-3,8	-114	-9,0
Дрлупа	-28	-16,3	2	1,1	-30	-17,4
Закута	-73	-28,5	-21	-8,2	-52	-20,3
Лешево	-86	-21,3	-63	-15,6	-23	-5,7
Милавчићи	-41	-8,2	-16	-3,2	-25	-5,0
Милаковац	-87	-12,4	-49	-7,0	-38	-5,5
Петропоље	-30	-9,1	18	5,4	-48	-14,5
Печеног	-68	-12,5	-6	-1,1	-62	-11,4
Раваница	-39	-4,4	2	0,2	-41	-4,6
Сибница	-77	-24,9	-35	-11,3	-42	-13,5
Стубал	-212	-13,6	-165	-10,6	-47	-3,0
Чукојевац	-175	-12,3	-121	-8,5	-54	-3,8
Шумарице	-29	-4,7	-9	-1,4	-20	-3,3

Извор: Витална статистика 1963–2002. Документација, Београд: Републички завод за статистику.

Поред природног прираштаја, емиграција становништва у ХХ и почетком ХХI века има доминантну улогу у формирању популационо-насеобинске структуре овог простора. Најважнији центар који концентрацијом

привредних и ванпривредних активности привлачи сеоско становништво је Краљево. Као други значајни имиграциони центар, који је у знатној мери утицао и утиче на просторну покретљивост становништва Витановца и околине, треба поменути Крагујевац.

Анализа механичког и природног кретања становништва у последњем међупописном периоду указује на значај миграција у демографском развоју сваког насеља. Негативни миграциони салдо имало је 13 насеља. Највећу негативну стопу имала су: Лешево (-15,6‰) и Сибница (-11,3‰). То су демографски мала насеља са ограниченим ресурсима за привређивање. За Сибницу је карактеристично што се у прошлости највише младих иселило у Крагујевац и запослило у фабрици аутомобила а у новије време и другим привредним гранама. Негативну миграциону стопу имају и популационо највећа насеља са најповољнијим условима за привређивање: Годачица (-3,8‰), Витановац (-7,8‰), Чукојевац (-8,5‰) и Стубал (-10,6‰). Позитивни миграциони салдо имала су Раваница, Петропоље и Дрлупа.

Основно демографско обележје је негативан природни прираштај и негативан салдо миграција већине насеља. Тотална депопулација (Е4) присутна је у 13 насеља, укључујући популационо највећа (Витановац, Чукојевац, Стубал и Годачица). Врло слаба регенерација имиграцијом (И4) присутна је у Петропољу, Дрлупи и Раваници.²

Као резултат демографских (природни прираштај и миграције) али и недемографских фактора (друштвено-економска развијеност) наступило је у поменутом раздобљу интензивно демографско старење становништва Витановца и околних села. Удео млађег становништва (0–19) у периоду 1961–2002. смањен је са 33,4% на 20,2% а млађе средовечног (20–39) са 34,2% на 23,4%. Насупрот томе, учешће старијих генерација је повећано: старијег средовечног становништва (40–59) са 21,8% на 25,4% и старог (60 и више година) са 10,6% на 31,0%.

По попису становништва из 2002. године, у 10 од укупно 16 насеља удео најмлађе старосне групе (до 19 година) износио је мање од 20%. Најмање младих било је у Гледићу (14,2%), Закути (15,3%), Петропољу (16,8%) и Печеногу (17,4%). С обзиром на постојеће тенденције демографског развоја, бројност и учешће ове старосне групе и даље ће се смањивати, што ће развојне могућности села веома ограничити. Коефицијент старења кретао се по последњем попису од 24,8% (Шумарице) до 42,3% (Пет-

² Е4 –Тотална депопулација: пописом утврђено кретање негативно, природно кретање негативно, миграциони салдо негативан, апсолутна стопа природног кретања нижа од апсолутне стопе пописом утврђеног кретања; И4 – Врло слаба регенерација имиграцијом: пописом утврђено кретање негативно, природно кретање негативно, миграциони салдо позитиван, апсолутна стопа пописом утврђеног кретања нижа од апсолутне стопе природног кретања.

Снежана Вујадиновић

Табела 6. – Старосна структура становништва по насељима 2002. године

Насеља	0-19	20-39	40-59	60<	Коефицијент старења	Индекс старења
	%	%	%	%		
Витановац	22,1	24,7	25,7	26,7	26,7	1,21
Витковац	18,2	21,5	24,8	34,2	34,2	1,88
Гледић	14,2	19,0	29,5	36,4	36,4	2,56
Годачица	20,6	23,6	23,9	31,1	31,0	1,50
Дрлупа	18,9	18,2	24,5	36,4	36,4	1,92
Закута	15,3	15,3	27,5	40,8	40,8	2,66
Лешево	23,5	23,1	25,6	26,5	26,5	1,13
Милавчићи	18,8	22,2	27,8	30,6	30,5	1,63
Милаковац	19,0	24,1	23,8	33,1	33,0	1,73
Петропоље	16,8	18,9	21,7	42,3	42,3	2,52
Печеног	17,4	20,4	25,9	33,5	33,5	1,92
Раваница	23,3	25,4	24,6	25,5	25,5	1,09
Сибница	20,2	20,2	21,8	36,6	36,6	1,82
Стубал	20,5	24,5	23,7	30,8	30,8	1,50
Чукојевац	19,8	22,7	26,1	30,3	30,3	1,53
Шумарице	19,7	27,6	27,2	24,8	24,8	1,26

Извор: Пол и старост, Попис становништва, домаћинства и станова 2002. (књ. 2). Београд: Републички завод за статистику, 2003.

ропоље), а само за четири насеља он је био нижи од 30%. Изразито висок удео становништва старијег од 60 година имала су 2002. године насеља: Закута (40,8%), Сибница (36,6%), Гледић (36,4%) и Дрлупа (36,4%).

Високе вредности индекса старења и најнеповољнију старосну структуру, са просечном старошћу популације од преко 48 година имала су 2002. године насеља: Закута (2,66), Гледић (2,56) и Петропоље (2,52). То су демографски мала насеља којима предстоји лагано биолошко нестајање. Села су аграрна, са високим учешћем активног становништва у пољопривреди (Гледић 79,3%, Петропоље 85,5%, Закута 86,7%). Малобројно непољопривредно становништво већином ради у Крагујевцу и Краљеву. Најповољнију старосну структуру имала су 2002. четири насеља, чији је индекс старења износио од 1,09 до 1,26: Раваница (1,09), Лешево (1,13), Витановац (1,21) и Шумарице (1,26). Становништво поменутих села налази се у стадијуму дубоке демографске старости (просечна старост између 40 и 43. године). За Раваницу је специфичан велики број младих који су остали у селу и сада се налазе на привременом раду у иностранству.

Закључак

На демографски развој Витановца и околних насеља утицали су природни и социоекономски фактори. Неадекватна активност развојних потенцијала (плодно земљиште, повољан саобраћајно-географски положај и др.) праћена интензивним иселовањем младих, условила је нега-

тивне тенденције у развоју села. Сва насеља, изузев Шумарица, су депопулациона. Негативне промене у демографском развоју посебно су изражене у малим насељима, са неповољним саобраћајно-географским положајем и ограниченим природним потенцијалима (Дрлупа, Закута, Петропоље, Гледић, Сибница, Лешево). То су села која су задржала чисто аграрне одлике и којима предстоји постепено биолошко гашење. Код популационо највећих насеља (Витановац, Чукојевац, Стубал, Годачица и Витковац) са развијеним услужним и јавносоцијалним функцијама, депопулациони процеси слабије су изражени. Негативне стопе природног прираштаја и миграције становништва усмерене ка Краљеву и другим градским центрима, одразиле су се на старење становништва. Популација већине села налази се у стадијуму најдубље демографске старости а "виталност" популације (стадијум дубоке демографске старости) успео је да одржи мали број насеља.

Мере државе и локалне власти уперене ка заустављању депопулације треба да се односе, пре свега, на активирање развојних потенцијала. Поред развоја производних (пољопривреда, индустрија - отварање малих и средњих предузећа на бази локалних сировина), у поменутих насељима треба развијати услужне и јавносоцијалне делатности чиме би се подстакла полифункционална структура овог дела краљевачке општине. Од посебног значаја су подстицајне мере у области предузетништва, мере према расту наталитета, као и низ мера социјалне природе (помоћ сиромашним домаћинствима). На тај начин створили би се услови за оптималан размештај становништва, производних, услужних и јавно - социјалних функција а самим тим и ублажавање депопулационих процеса.

ЛИТЕРАТУРА

- Аличић, А. (1984). *Турски и катастарски пописи неких подручја Западне Србије XV и XVI век*. Чачак: Међуопштински историјски архив Чачак, Историјски архив Краљево Историјски архив Титово Ужице, књ. 1.
- Аличић, А. (1985). *Турски и катастарски пописи неких подручја Западне Србије XV и XVI век*. Чачак : Међуопштински историјски архив Чачак, Историјски архив Краљево Историјски архив Титово Ужице, књ. 2.
- Валовић, С. (1987). Округлица-вишеслојни локалитет старчевачке и винчанске културе у Витановцу код Краљева. *Наша прошлост*. Зборник радова Народног музеја и Историјског архива. бр. 2, Краљево.
- Драгић, М. (1921). Гружа. *Српски етнографски зборник*, 21.
- Марковић, Р. (1954). *Крагујевачка нахија, 1815–1839*. Београд: Државна архива НР Србије, Свеска прва 1815–1827, Књажевска канцеларија, књига друга, Грађа, Књига V.
- Поповић, Д. (1950). *Србија и Београд од Пожаревачког до Београдског мира 1718–1739*. Београд.

Поповић, М. (1956). *Крагујевац и његово привредно подручје*. Београд: Географски институт "Јован Цвијић", Посебно издање, Књига 8.

Шабановић, Х. (1966). Период турске владавине, из прошлости насеља. *Краљево и околна*. Београд :Књижевне новине.

Шкриванић, Г. (1954). Жичко епархијско властелинство. *Историјски часопис* 4. 159. Београд, САНУ.

Истраживања на терену.

Snežana Vujadinović

BASIC TENDENCIES OF DEMOGRAPHIC OF VITANOVAC AND SURROUNDINGS

Summary

Natural and socio-economic factors influenced the demographic development of Vitanovac and surrounding settlements. Inadequate activity of the developmental potentials (fertile soil, suitable traffic-geographic position etc.) followed by intensive young people moving out caused negative tendencies in the development of village. All the settlements are depopulation except Sumarica. Negative changes in demographic development are particularly expressed in small settlements of unsuitable traffic-geographic position and limited natural potentials (Drlupa, Zakuta, Petropolje, Gledic, Sibnica, Lesevo). Those are clear agrarian villages facing the gradual biologic disappearing. Depopulation processes are less expressed in, by population, the largest settlements with developed functions (Vitanovac, Cukojevac, Stubal, Godacica and Vitkovac). Negative rate population growth and migrations to Kraljevo and other city centers reflected the population ageing. Population of most settlements is in the stadium of the deepest demographic age while only several settlements maintained the "vitality" of the population (the stadium of deep demographic age).

State and local authority measures on holding depopulation up should above all be related on activating the developmental potentials. Except the development of production activities (agriculture, industry-opening of small and medium enterprises on the basis of local raw materials), servicing and public-social activities should also be developed in the mentioned settlements by which the poly-functional structure of this part of the municipality of Kraljevo would be stimulated. Stimulating measures in the field of entrepreneurship, measures in birthrate growth, as well as a series of measures of social nature (help to poor households) are of particular significance. Besides, this would make the conditions for optimal population arrangement as well as for the arrangement of production, servicing and public-social functions what may lessen depopulation processes.